

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Судова практика Верховного Суду щодо державних підприємств та субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство

Олександр Банасько

Суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Постанова Судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 12.11.2019 у справі № 10/1106

Господарські суди, які здійснюють провадження у справах про банкрутство боржників, якими є державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, повинні враховувати обов'язкову вимогу законодавця та застосувати імперативні вимоги частини 5 статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" (окремо або разом з нормою пункту 4-3 розділу X "Прикінцеві та перехідні положення" Закону про банкрутство) щодо припинення (закриття) провадження у таких справах у разі прийняття компетентним органом рішення про приватизацію державного підприємства-боржника на будь-якій стадії провадження у справі, незалежно від того, яка судова процедура банкрутства застосовується до боржника і на яких стадіях розгляду перебуває ця справа про банкрутство (розпорядження майном, санація, ліквідація).

Для прийняття рішення про закриття/припинення провадження у справі про банкрутство боржника відповідно до частини п'ятої статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" необхідним і достатнім є встановлення судом на підставі поданих сторонами доказів у справі обставин належності Державі Україна прямо або опосередковано частки акцій цього боржника, що перевищує 50 відсотків акцій, та чинності (на момент ухвалення відповідного судового рішення) прийнятого стосовно боржника рішення про приватизацію.

Обставини здійснення процедури приватизації об'єкта боржника законодавцем до уваги не беруться.

Інформація щодо корпоративних прав держави – акції (частки, паї) у статутних капіталах підприємств, господарських товариств, які належать державі, що внесена та міститься у Єдиному реєстрі об'єктів державної власності, є публічно доступною для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та громадян інформацією, оприлюднюється у формі відкритих даних на офіційному веб-сайті Фонду державного майна України, що здійснює контроль за повнотою даних, які вносяться до Реєстру, а тому з огляду на її зміст та порядок внесення до цього Реєстру (пункт 9.11) закон не вимагає підтвердження додатковими доказами розміру частки корпоративних прав держави у статутних капіталах підприємств, господарських товариств.

Постанова КГС ВС від 20.06.2019 у справі № 910/3409/18

Приписами частини п'ятої статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" та пункту 4-3 Розділу X Прикінцеві та перехідні положення Закону про банкрутство встановлено імперативну вимогу щодо закриття провадження у справі про банкрутство, порушеного за заявою ініціюючого кредитора до боржника, яким є державне підприємство, щодо якого прийнято рішення про приватизацію, незалежно від того, яка судова процедура банкрутства застосовується до боржника і на яких стадіях розгляду перебуває дана справа про банкрутство.

Висновки апеляційного суду про те, що тільки місцевий суд в даному випадку може вирішити питання про закриття провадження у справі про банкрутство, колегія суддів касаційного суду вважає помилковими.

Постанова Судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 10.12.2019 у справі № 906/1290/15

Предметом провадження у справі про банкрутство є досягнення легітимної мети визначеної Законом про банкрутство, яким встановлено умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів.

З огляду на викладене наявність встановленого законом обмеження щодо застосування до боржника, який не був виключений з переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, процедур санації чи ліквідації (частина четверта статті 96 Закону про банкрутство), неукладення впродовж тривалого часу мирової угоди в процедурі розпорядження майном у цій справі та відсутність у зв'язку з наведеним успішного завершення процедури банкрутства боржника позбавляють можливості досягнення легітимної мети Закону про банкрутство.

Постанова КГС ВС від 21.11.2018 у справі № 910/3704/13

Виходячи з того, що процедура розпорядження майном ДП "ДПІ "Діпроверф" триває вже більше 6 років, суд першої інстанції мав обов'язково дослідити та з'ясувати реальну можливість затвердження у даній справі мирової угоди, врахувати при вирішенні спору, що діючий у справі мораторій упродовж значного строку забороняє задоволення вимог кредиторів боржника, а безпідставне затягування процедури банкрутства на стадії розпорядження майном може привести до порушення прав боржника, кредиторів та заподіяння додаткових витрат у даній справі.

У випадку тривалого здійснення провадження у справі про банкрутство з неможливістю його завершення із застосуванням спеціальних норм законодавства про банкрутство, при вирішенні питання про наявність/відсутність підстав для закриття провадження у справі суд не позбавлений можливості застосувати загальні процесуальні норми з метою забезпечення права на справедливий суд в розумінні строків розгляду справи та забезпечення балансу інтересів кредиторів та боржника під час судового провадження

Постанова КГС ВС від 05.12.2019 у справі № 922/1200/18

Згідно з частиною третьою статті 214 Господарського кодексу України процедури щодо неплатоспроможних боржників, передбачені цим Кодексом, не застосовуються до казенних підприємств. До державних підприємств, які відповідно до закону не підлягають приватизації, вказані процедури застосовуються в частині санації чи ліквідації лише після виключення їх у встановленому порядку з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації.

Отже, судові процедури санації та ліквідації щодо боржника, включеного до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації відповідно до Закону України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації", можуть бути здійснені тільки після виключення боржника з цього переліку.

При вирішенні питання щодо подальшої процедури банкрутства, що підлягає застосуванню до боржника, за наслідками впливу встановленого законом та ухвалою суду строку, на який вводиться процедура розпорядження майном, судам належить враховувати тривалість процедури розпорядження майном на момент винесення рішення про подальшу процедуру банкрутства, а також обставини (якщо вони мали місце), що обумовили тривалу процедуру розпорядження майном - понад встановлену законом, зокрема: повноту та добросовісність виконання розпорядником майна покладених на нього законом обов'язків у процедурі розпорядження майном, чи мала місце заміна розпорядника майна та їх кількість, позицію визнаних у справі кредиторів стосовно подальшої процедури банкрутства боржника, здійснення оскарження та тривалість перегляду ухвалених у справі судових рішень тощо.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 у справі № 5023/4388/12

Здійснення господарської діяльності комунальним некомерційним підприємством без мети одержання прибутку, на основі матеріальної бази, яка не є його власністю та не включається до ліквідаційної маси в разі банкрутства такого підприємства, зумовлює для законодавця необхідність регулювання спірних відносин у такий спосіб, який би дозволив захистити інтереси можливих кредиторів суб'єкта некомерційної господарської діяльності.

Відповідно до частини десятої статті 78 ГК України особливості господарської діяльності комунальних унітарних підприємств визначаються відповідно до вимог, встановлених цим Кодексом щодо діяльності державних комерційних або казенних підприємств, а також інших вимог, передбачених законом.

Згідно з приписами частини сьомої статті 77 ГК України казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства.

Умовою покладення субсидіарної відповідальності на орган місцевого самоврядування за змістом частини сьомої статті 77 ГК України та частини десятої статті 78 цього Кодексу є **недостатність коштів, які є у розпорядженні комунального підприємства**, що в цій справі було встановлено попередніми судовими інстанціями.

У низці випадків ЄСПЛ визнавав державу відповідальною за борги підприємств незалежно від їх формальної класифікації у внутрішньодержавному праві (рішення від 30 листопада 2004 року у справі «Михайленки та інші проти України», пункт 45, рішення від 04 квітня 2006 року у справі «Лисянський проти України», пункт 19, рішення від 03 квітня 2007 року у справі «Кооперативу Агрікола Слобозія-Ханесей проти Молдови», пункти 18,19, рішення від 12 квітня 2007 року у справі «Григор'єв та Какаурова проти Російської Федерації», пункт 35, рішення від 15 січня 2008 року у справі «Р. Качапор та інші проти Сербії»). Отже, **внутрішньодержавний правовий статус підприємства як самостійної юридичної особи сам по собі не звільняє державу від відповідальності за борги підприємств у межах Конвенції**.

Постанова КГС ВС від 30.01.2018 у справі № 923/862/15

Протиправне виведення з обігу підприємства-боржника коштів, що призвело до неспроможності виконання ним своїх грошових зобов'язань, є підставою для покладення на керівника цього підприємства субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника.

Оскільки судами попередніх інстанцій встановлено, що під час ліквідаційної процедури виявлено відсутність коштів на рахунках боржника та активів банкрута, а майнові активи підприємства були відчужені в результаті рішень та дій керівника цього підприємства і господарська діяльність підприємства припинена у незаконний спосіб, Верховний Суд визнав обґрунтованим висновок судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення заяви ліквідатора і покладення субсидіарної відповідальності на керівника підприємства у зв'язку з доведенням до банкрутства підприємства.

Чинне законодавство України не пов'язує можливості покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб згідно з частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство з обов'язковою наявністю вироку (вироків) щодо таких осіб.

Постанова КГС ВС від 18.10.2018 у справі № 923/1297/14

У разі доведення обставин того, що стан неплатоспроможності боржника – комунального підприємства настав унаслідок передачі його активів іншій юридичній особі, на власника боржника (орган місцевого самоврядування) та орган управління майном (виконавчий комітет) може бути покладена субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями такого боржника

Рішенням Каховської міської ради Херсонської області від 26.01.2012 № 398/23 як власником майна вирішено передати з балансу КП «Наш дім» на баланс КП «Каховська керуюча компанія» комунальне майно, яке належало КП «Наш дім» на праві повного господарського віддання.

Вилучивши з господарського відання та передавши усе майно від боржника до іншої юридичної особи, власник не вирішив питання про правонаступництво особи, яка отримала майнові активи боржника. Отже, кредиторська заборгованість боржника КП «Наш дім» залишилася без майнового забезпечення.

Каховська міська рада як власник і засновник боржника та виконавчий комітет Каховської міської ради як орган управління майном боржника приймали рішення, що мали на меті передати майнові активи боржника іншій юридичній особі для того, аби після порушення справи про банкрутство на такі майнові активи не було звернуто стягнення для задоволення вимог кредиторів. При цьому вони створили умови, за яких боржник став неплатоспроможним та був визнаний банкрутом.

Постанова КГС ВС від 02.02.2020 у справі № 923/1494/15

Саме детальний аналіз ліквідатором фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дозволить йому виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана ліквідатором до суду в разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство (абз. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

За наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі ліквідатор подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та здійснення розрахунків з кредиторами у результаті проведення такої реалізації у ліквідаційній процедурі та за недостатності коштів для повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою (абз. 1 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом є тією обставиною, яка свідчить, що ліквідатор довідався або міг довідатися про наявність ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії.

Постанова КГС ВС від 23.10.2019 у справі № 910/16246/18 (щодо обов'язку суду встановлення розміру частки державної власності у статутному капіталі боржника)

Стаття 96 Закону про банкрутство, яка має назву "Особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків", передбачає спеціальні норми, які мають пріоритет в застосуванні перед загальними нормами Закону, провадження у справі про банкрутство таких підприємств здійснюється за спеціальним порядком, згідно якого загальні норми Закону про банкрутство застосовуються у частині, що не врегульована ст.ст. 84, 96 Закону, чому суди попередніх інстанцій не надали правової оцінки в ухвалі про порушення справи про банкрутство а також в постанові суду апеляційної інстанції.

Із витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань Товариства (код ЄДРПОУ 31725693) вбачається, що центральним чи місцевим органом виконавчої влади, до сфери управління якого належить державне підприємство або частка держави у статутному капіталі юридичної особи, якщо ця частка становить не менше 25%, є Міністерство палива та енергетики України.

Як вбачається із матеріалів справи та зазначено судами попередніх інстанцій в оскаржуваних ухвалі та постанові, ДП "НАЕК "Енергоатом" звернулось до суду першої інстанції із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство - Товариства, проте, суд першої інстанції, відкриваючи провадження у справі про банкрутство Товариства, в порушення вимог ГПК України, з посиланням на норми чинного законодавства, правового статусу даного підприємства належним чином не з'ясував, не надав в ухвалі правової оцінки правовстановлюючим документам боржника, зокрема статуту підприємства, не встановив розмір частки державної власності у статутному капіталі боржника, та аналізу обставинам справи, з врахуванням особливостей, визначених ст.ст. 84, 96 Закону про банкрутство, не надав, на що суд апеляційної інстанції в оскаржуваній постанові від 15.04.2019 уваги не звернув та при повторному розгляді справи недоліків розгляду справи господарським судом не усунув.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!